

**БЕЛЕЖКИ
КЪМ РОМАНА НА Ф.
ДОСТОЕВСКИ „ИДИОТ“**

chitanka.info

За пръв път романът „Идиот“ е бил обнародван в списание „Русский вестник“, 1868. т.т. 73–78, януари-декември (с посвещение на племенницата на Достоевски — София Александровна Иванова), Главите VIII–XII от четвърта част на романа са излезли като приложение на „Русский вестник“ през февруари 1869 година.

Тук го печатаме по единственото издание, което е излязло в отделна книга приживе на писателя: „Идиот". Роман в четири части от Фьодор Достоевски. Том I и II, С-Петербург, 1874", с поправяне на грешките в първопечатния текст на списанието. В последните глави от четвърта част в някои екземпляри от изданието през 1874 година се срещат редица варианти в сравнение с други екземпляри от същото издание. Характерът на тези варианти показва, че поправката е могла да бъде направена само от автора: така например вместо „Цялата тази буйна тирада“ — „Цялата тази *трескава* тирада“ (стр. 593 от това издание), вместо „Не виждате ли... тя е луда!“ — „Не виждате ли... тя е *толкова нещастна!*“ (стр. 633 от това издание) и други. Изглежда, че част от тиража на изданието от 1874 година е била отпечатана от поправена от автора коректура. Тези поправки също така се вземат под внимание.

За пръв път Достоевски споменава за замисъла си да напише „Идиот“ в своята тетрадка с дата „14 септември 67, Женева“. Романът е завършен във Флоренция на 17 януари (н. ст.) 1869 година: последната дата е била сложена от самия Достоевски в края на романа при обнародването му в „Русский вестник“.

В работата на Достоевски над „Идиот“ се отбелязват два периода: 1) от 14 септември до 4 декември (н. ст.) 1867 година, когато се е разработвала първоначалната редакция на романа, която имала няколко плана и се е отличавала твърде много от окончателната; и 2) от 18 декември (н. ст.) 1867 година. Като „хвърлил“ настрана всичко написано и опитал в периода от 4 до 18 декември според собствените му признания „средно по пет-шест плана (не по-малко) на ден“, Достоевски на 18 декември „седнал да пише нов роман“ с други герои и с друга фабула (писъма А. Н. Майкову от 31 декември 1867 година) 12 януари 1868 година (и С. А. Ивановой от 1 (13) януари 1868 година — виж Ф. М. Достоевски й, Писъма, т. II, М.-Л., 1930, стр. 59–61, 71). От това време настъпва обрат в работата: на 5 януари Достоевски

пратил на издателя на „Русский вестник“ М. Н. Катков първите пет глави от първата част, а на 11 януари — още две глави.

За първоначалния замисъл и първата редакция на романа може да се съди по стигналите до нас планове и бележки в тетрадките на Достоевски (виж в книгата „Из архива на Ф. М. Достоевски. Идиот. Неиздадени материали“, М.-Л., 1931, стр. 11–95). В тези записки са обрисувани две петербургски семейства от любимия на романиста Достоевски тип „на случайно семейство“ (така в своята публицистика и в епилога на романа „Юноша“ Достоевски нарича характерния според мнението на писателя за руския обществен живот от негово време тип на „разлагащо се“ семейство, в който остро са изразени процесите на социално израждане и разпадане на роднинските връзки).

Едното от семействата, ярко обрисувано в записките към първата редакция на романа, е „едно разорило се помешчишко семейство (почтена фамилия)“. Неговите членове са: „бащата на семейството“, генерал, изоставил семейството си, пропилял състоянието си в чужбина и върнал се след това да доживее живота си в къщи, дете дразни жена си и децата със своето „големство“ и с „ужасно глупавите си планове да намери пари“; майката — „личност достойна за уважение и благородна, но безразсъдна“; галеникът на семейството, най-големият син — „хубавец“, „от най-буржоазните натури, но претендиращ за самобитност“; необичайният в семейството по-млад син — „идиот“, и една храненица — отблъснатата от всички, подивяла и озлобена „Миньона“.

По-неясно са обрисувани в записките на Достоевски представителите на другото семейство, което е в роднинска връзка с първото: бащата — „развратник“ („в приятелски връзки с онова старче, съученик“), майката („приятелка на майката от другото семейство... самата тя — тип на помешчица, другата — на жена на петербургски чиновник“) и тяхната дъщеря — „героиня“ (или „Геро“), годеница на „хубавеца“, девойка, която е „високомерна“, горда и „извънредно хубава“.

Освен тези главни лица в записките към първата редакция има и някои други: богат вуйчо-сенатор, на чието наследство се надява семейството на „хубавеца“, годеник на сестрата на „хубавеца“ —

офицер, който дава „срещу залог пари“, сестрата на годеника, „една стара мома“ и други.

Както се вижда от бележките на Достоевски и от спомените на жена му („Воспоминания А. Г. Достоевской“, М.-Л., 1925, стр. 115), голямо значение при разработването на първоначалния замисъл на романа са имали материалите по „Делото на дъщерята на помещика Олга Умецкая, обвинена като подпалвач, и на нейните родители Владимир и Екатерина Умецки, обвинени в злоупотреба с родителската си власт“ (вестници „Москва“, 1867, №№ 136 и 137 от 23 и 24 септември, и „Голос“, 1867, №№ 266–268 от 26–28 септември). Делото на каширските помещици Умецки рисува картината на страшни гаври на родителите над децата — гаври, които са предизвикали отпора на една от дъщерите на Умецки, петнадесетгодишната Олга, опитала се четири пъти да подпали къщата на своите родители. Една от героините на бъдещия роман — Миньона — в съзнанието на Достоевски се приближава по черти — в процеса на обмисляне на сюжета от първата редакция — до образа на необичаната в семейството, отмъстителна и озлобена Олга Умецка, а семейната трагедия на Умецки е дала на Достоевски много черти за разработване темата на „случайното семейство“.

Още в най-ранните скици и планове на Достоевски срещаме героя „идиот“. Ала този образ се различава рязко от образа на княз Мишкин, който знаем по окончателната редакция. В първоначалната редакция „идиотът“ е обидено, гордо и отмъстително същество, еднакво неудържимо в доброто и злото, способно на най-необуздани прояви на своята надарена, но дива и несдържана натура. „Последна степен на проява на гордост и егоизъм“, „Върши подлости от злоба и мисли, че така трябва“, „В гордостта си търси изход и спасение“, „Безкрайна гордост и безкрайна омраза“ — такива са характерните бележки в ранните планове на романа във връзка с образа на „идиот“. „Главната мисъл на романа е: колко сила — колко страст в днешното поколение и в нищо не вярват. Безкраен идеализъм ведно с безкраен сенсуализъм“ — записва Достоевски, характеризирайки трагедията на своя герой, както я вижда първоначално. Едва в следващия период на работа над първата редакция на романа Достоевски замисля друг образ на „идиот“, в който можем да съзрем първите скици на бъдещия Мишкин. В този стадий се появяват други характеристики на героя:

„чудак“, „тих“, „от време на време почва изведнъж да тълкува на всички бъдещото блаженство“. Отбелязва се „характерът на отношенията му към децата“, „много крехкото му здраве“, учудването на другите действащи лица от „простотата и смирението му“.

Причината, която е накарала Достоевски да напише „нов роман“ с нов образ на централния герой, той обяснява в споменатото по-горе писмо до К. А. Майков от 12 януари 1868 година. Недоволен от първата редакция на романа и принуден да бърза поради уговорения срок (тъй като романът е трябвало да се даде под печат в началото на годината), Достоевски си поставя в процеса на работа нова задача, която по-рано не се е свързвала в съзнанието му със започнатото произведение. В лицето на главния герой Достоевски решил да се опита да изрази своя идеал „за положително прекрасния човек“.

„Отдавна вече ме измъчваше една мисъл — пише Достоевски, — но се боях да направя от нея роман, защото мисълта е много трудна и аз не съм подготвен за нея, макар че тя е много съблазнителна и ми харесва. Тази идея е да *изобрази напълно прекрасния човек*. Струва ми се, че не може да има нищо по-трудно от това, особено в наше време... Тази идея се е мярвала и по-рано в някой художествен образ, но само в някой, а нужен е пълен образ. Единствено отчаяното ми положение ме принуди да се заема с тази недоузряла мисъл. Рискувах като на рулетката: «може» пък да се доразвие под перото!“ („Письма“, т. II, стр. 61.)

В написаното на другия ден писмо до С. А. Иванова Достоевски повторил своята мисъл почти със същите думи, като подчертал огромната мъчнотия на поставената задача. „Главната мисъл на романа — пише в това писмо Достоевски — е да *изобрази положително прекрасния човек*. Няма нищо по-мъчно на света, особено сега. Всички писатели, не само наши, но дори европейски, щом са се захващали да изобразят положително прекрасния човек — винаги са се отказвали. Защото тази задача е безкрайна. Прекрасното е идеал, а идеалът — нито нашият, нито този на цивилизована Европа — далеч още не се е изградил“ (пак там, стр. 71).

Задачата да нарисова образа на „положително прекрасния човек“ е занимавала много по-силно Достоевски, защото представителите на революционно-демократичното направление в литературата от 60-те години, от които писателят се е отличавал по разбиранията си относно

пътищата и средствата за преобразуване на обществения живот, в редица произведения (като се почне с „Какво да се прави“ от Чернишевски) са рисували положителни образи на новите хора, възпитани в революционната борба. Разработвайки образа на Мишкин, Достоевски по свой начин се отзовал на задачата, която руската следреформена действителност поставила пред литературата: създаване на образ на положителен герой — задача, в разрешаването на която наред с революционните демократи са участвували всички видни руски писатели от втората половина на XIX век, по-специално Л. Н. Толстой и Н. С. Лесков.

В своето търсене на образа на „положително прекрасния човек“ Достоевски се обръща към опита не само на руската, но и на световната художествена литература. „... От прекрасните лица в християнската литература и пише той на С. А. Иванова — най-завършен е Дон Кихот. Но той е прекрасен единствено защото е в същото време и смешен. Пикуик на Дикенс (много по-слаба мисъл от Дон Кихот, но все пак огромна) е също смешен и с това само те грабва. Изниква състрадание към осмяния и не знаещ цената си прекрасен човек — и, ще рече, изниква симпатия и у читателя. Тъкмо това поражда не състрадание е и тайната на хумора. Жан Валжан е също силен опит, но той събужда симпатия поради ужасното си нещастие и несправедливостта на обществото към него. У мене няма нищо подобно, решително нищо и затова се боя много, че ще се получи истински неуспех“ (пак там, стр. 71).

Въпреки значителната разлика между съдържанието на първоначалните чернови бележки към „Идиот“ и окончателната редакция, Достоевски е използвал в последната някои образи и положения, набелязани още в първоначалните планове. Семейството на „хубавеца“ е зародиш по-късно на семейство Иволгини — образите на изпадналия баща на семейството, на самия „хубавец“, на неговата „буржоазна“ сестра и на нейния годеник-лихвар са се развили под перото на Достоевски в характерите на генерала, на Ганя и Варя Иволгини, на Птицин. Образът на годеницата на „хубавеца“, Геро, в много отношения е първообраз на гордата и властолюбива Аглая Епанчина, Най-сложна е била работата на писателя над характера на Настасия Филиповна. В черновите бележки към първата редакция на нея отговарят няколко женски образа (на Миньона, Олга Умецка,

Устиния, Настя), всеки от които има в себе си едни или други черти от нейния характер. Най-близки до Настасия Филиповна са образите на Устиния), тя е характеризирана като „развратна и страдна“ натура, издържана от Троцки, първообраз на бъдещия Тоцки (и на красавицата Настя), „нейният характер е буен, неподатлив, бесен, луд“, главните му черти — „великодушие, озлобление, гордост и завист“. Положението на „идиота“ между Геро (замисляна по едно време като негова жена) и обичащата го Олга Умецка отговаря до известна степен на отношенията на княза с Аглая и Настасия Филиповна в окончателния текст на романа.

Така от четирите лица, които сам Достоевски е смятал за главни герои на романа (Мишкин, Настасия Филиповна, Аглая, Рогожин, три, макар и в различна степен, са били разработени в първата редакция. Изключение прави образът на Рогожин, който липсва в първоначалните чернови планове. Както много уверено смята В. С. Дороватовская-Любимова, този образ е бил замислен от Достоевски под влияние на съдебния процес срещу московския търговец Мазурин, убил бижутера Калмиков. Първите сведения за това убийство са проникнали в печата още през март 1867 година, но съобщения за процеса срещу Мазурин, които разкриват неговия лик и цялата картина на престъплението, се обнародвали във вестниците в края на ноември 1867 година, тоест тъкмо по времето, когато Достоевски захвърля първоначалните планове на романа и трескаво обмисля новия сюжет („Голос“, 1867, № № 330 и 331 от 29–30 ноември; виж В. С. Дороватовская-Любимова, „Идиот“ Достоевского и уголовная хроника его времени, „Печать и революция“, 1928, № 3, стр. 31–53).

Делото Мазурин е дало на Достоевски ред подробности за обрисване на образа на търговеца-убиец и обстоятелствата, при които е извършено престъплението му. Но характерът на Мазурин, който убил Калмиков, за да го ограби поради разклатеното си материално положение, не приличал на създадения от Достоевски дълбок и сложен характер. Описанието на „болната страст“ и на мъчителната борба на Рогожин със самия себе си не е подсказано от съдебната хроника, а е създадено от творческото въображение на писателя.

След като завършил първите седем глави от „Идиот“ (които, както отначало е смятал Достоевски, е трябвало да съставят първата част) и след като ги е пратил в „Русский вестник“, за Достоевски

остават още неясни цял ред подробности от продължението на романа, някои негови образи и донякъде и образът на главния герой. „Общо взето, планът е съставен — пише той на А. Н. Майков. — Мяргат се по-нататък подробностите, които ме съблазняват много и поддържат у мене огъня. Но цялото? Но героят? Защото цялото у мене — това е образът *на героя*. Такава ми е композицията. Длъжен съм да определя образа. Ще се развие ли той под перото ми? И представете си какви ужаси изникнаха от само себе си: излезе, че освен героя има и героиня (Настасия Филиповна. — Г. Ф.), ще рече, два героя! А освен тези герои има още два характера — съвсем главни, тоест *почти герои* (Аглая и Рогожин. — Г. Ф.). (Странични характери, които съм длъжен да обясня, има безброй много, а и романът е в 8 части.) От четиримата герои двама са съвсем изяснени *в душата ми*, единият още никак не е изяснен, а четвъртият, тоест главният, тоест първият герой, е извънредно блед. Може би в сърцето ми не е блед, но — ужасно мъчен. Във всеки случай трябва ми двойно повече време (*minimum*), за да го напиша“ („Письма“, т. II, стр. 61).

Първите глави на романа не са задоволявали напълно Достоевски. „Според мене първата част е слаба — пише той. — Но струва ми се, че още има спасение: още нищо не е компрометирано и може да се развие в другите части задоволително (ех, да бъде така!). Първата част е всъщност само увод. Нужно е само тя да събуди поне известно любопитство към по-нататъшното развитие... Във *втората* част всичко трябва да бъде окончателно поставено (но съвсем още да не бъде разяснено)... Втората част ще реши всичко: тя е най-трудната“ (пак там, стр. 61–62).

В края на февруари 1868 година Достоевски завършил следващите девет глави от романа, които се появили във февруарската книжка на „Русский вестник“ (при промяната на първоначалните намерения на автора те са съставяли не втората част, а края на първата).

След завършване на първата част в работата над „Идиот“ настъпило прекъсване, предизвикано от болестта на писателя и на неговата жена, от мъчнотии на живота им в чужбина, а също така от онези вътрешни затруднения, които Достоевски е изпитвал в процеса на творческата работа. „Този роман ме измъчва страшно много, както никой предишен: на него възлагам големи надежди“ — признавал

Достоевски в писмо до В. М. Иванова от Женева от 24 февруари (7 март) 1868 година („Письма“, т. II, стр. 89).

За това, колко мъчително е вървяла работата над романа и колко бавно е напредвала, свидетелствуват не само многобройните писма, които съдържат оплаквания за трудността на работата, но и записната тетрадка на Достоевски за времето от март до ноември 1868 година, изпълнена със скици и чернови бележки към трите последни части на „Идиот“ („Из архива Ф. М. Достоевского. Идиот. Неизданные материалы“, М.-Л., 1931, стр. 96–168). Както се вижда от тази тетрадка, Достоевски дълго време се е колебаел между различните варианти на продължението и едва постепенно планът на „Идиот“ узрял напълно в главата на писателя. Между сюжетните мотиви, които са занимавали въображението на Достоевски, но са били отхвърлени, са: женитбата на княза с Настасия Филиповна, любовта на Рогожин с Аглая, бягството на Аглая от къщата на родителите ѝ при Ганя Иволгин, бракът на княза с Аглая, смъртта на Настасия Филиповна в един публичен дом и така нататък. Голямо място в плановете на последните части на „Идиот“ дълго време е заемал един „детски клуб“, образуван около княза и намиращ се под негово влияние: по замисъла на автора децата трябвало да вземат „извънредно голямо участие“ в отношенията между княза, Настасия Филиповна и Аглая; в края на романа, след смъртта на Настасия Филиповна, князът е трябвало да се отдаде „напълно“ на клуба и на възпитанието на децата.

Някои бележки, направени в този стадий на работата над „Идиот“, отразяват постепенното оформяване и конкретизиране на идейния замисъл на романа: както се вижда от тях, Достоевски си е поставил задачата широко да обрисова в романа руския следреформен обществен живот, характерните за него социални типове, социалните и морални конфликти. Стълкновението на княза, израсъл далеч от Русия, с различните слоеве на руското общество от 60-те години, е трябвало по замисъла на писателя да спомогне пред героя на романа, а заедно с това и пред читателя, постепенно да изникнат и да се разкрият в цялата им широта „болните въпроси“ на руската следреформена действителност. За това говори една характерна бележка, която се отнася към началото на втората част: „Князът се връща, смутен от безброй многото нови впечатления за Русия, от грижи, идеи, състояние и какво да се прави“ (пак там, стр. 136). В последните думи можем да

видим намек за заглавието на романа на Чернишевски: Достоевски като че ли се съгласява с Чернишевски, че въпросът: „Какво да се прави?“ е главният въпрос за руския живот от онова време и иска да даде в романа свой отговор на този въпрос.

Редица бележки на Достоевски скицират отделните важни сюжетни и идейни мотиви на романа: „Главната задача е характерът на Идиот. Да се развие. Ето основната мисъл на романа. Как е отразена Русия... Той възражда Н. Ф. и действа с влиянието си върху Рогожин. Довежда Аглая до човечност“ (пак там, стр. 131, 132). „Ако Дон Кихот и Пикуик като добродетелни лица са симпатични на читателя и са сполучливи, то е, защото са смешни. Героят на романа, князът, ако не е смешен, има друга симпатична черта — той е *невинен*.“ „Всички въпроси и *личните на княза* (в които децата вземат голямо участие), и *общите* се решават в него и в това има нещо много трогателно и наивно, защото в своите най-крайни, *трагични и лични* моменти князът се занимава с разрешаването и на общите въпроси. Н. В. *Да се приготвят много случаи и повести*“ (пак там, стр. 120).

Достоевски формулира главния стремеж на княза с думите „да се възроди и възкреси човекът“ (пак там, стр. 144). Тази идея се конкретизира в редица други бележки: „Князът само се докосна до техния (на другите герои. — Г. Ф.) живот... Но дето и да се е докоснал — навред е оставил незаличима следа. И оттук в романа безкрайно многото истории (на *misérables*-ите) тоест на отхвърлените от съдбата — Г. Ф. (от всички съсловия) наред с развитието на главния сюжет“ (пак там, стр. 122, 123).

При разработването на отделните черти от образа на Мишкин и на свързаните с него епизоди на романа писателят е използвал черти от своята лична биография. Както и някои други свои герои, писателят е надарил Мишкин с оная тежка нервна болест, епилепсията, от която е страдал самият той; състоянието на Мишкин пред епилептичния припадък отговаря на онова, което, според разказите на Достоевски, той е изпитвал при приближаване на болестта (виж „Воспоминания о Ф. М. Достоевском“ Н. Н. Страхова — „Биография, писъма и заметки из записной книжки Ф. М. Достоевского“, СПб, 1883, стр. 213–214). Както посочва А. Г. Достоевская, автобиографичен характер има любовта на княза към децата; неговото отношение към кредиторите на покойния търговец, който се е явил при него след получаване на

наследството (това отношение напомня за отношението на Достоевски към кредиторите на покойния му брат), възхищението от „чудесните писмени принадлежности“. Спомените на Мишкин за това, как в Швейцария е срещал тайфа тичащи от училището деца, датират от времето на дрезденските впечатления на писателя, а разказът за пияния войник, с който князът си разменя кръста, е подсказан от аналогичен случай из петербургския живот на Достоевски, станал през 1865 година, когато е работил над „Престъпление и наказание“ (Л. П. Гроссман, Семинарии по Достоевскому, М.-П., 1923, стр. 58–60).

Още в писмото си до А. Н. Майков от 20 март (2 април) 1868 година Достоевски казва, че „много нещица“ в края на първата част „са взети от натура, а някои характери — просто са портрети, например генерал Иволгин, Коля“ („Письма“, т. II, стр. 102–103). Същото важи, както може да се предполага, и за редица лица от следващите части, които са имали свои жизнени прототипове, останали обаче за нас неизвестни. Изключение прави майката на Рогожин: според А. Г. Достоевская неин прототип е била лелята на Ф. М. Достоевски — Александра Фьодоровна Куманина (1796–1869), жена на богат московски търговец, която в края на живота си се вдетинила (Л. П. Гроссман, Семинарии по Достоевскому, М.-П. 1923, стр. 60).

Както и в други свои романи, Достоевски се проявява в „Идиот“ като дълбок, правдив и честен критик на руския обществен живот от негово време. С люта омраза е обрисуван в романа „покровителят“ на Настасия Филиповна — Афанасий Иванович Тоцки, чиято „поевропейчена“ външност не може да скрие отвратителните черти на помещика-крепостник. Но романът съдържа критическа характеристика не само на дворянството и висшата аристокрация. Достоевски показва в „Идиот“ засилването на властта на парите, онези исторически процеси, които са били свързани с развитието на капитализма в Русия. В този смисъл много сцени и образи в романа добиват символично значение. Такава е сцената, в която Настасия Филиповна хвърля в камината донесените от Рогожин сто хиляди; образът на Ганя Иволгин с неговия скрит стремеж към паричното могъщество, в името на което той е способен да извърши всяка морална низост; вложената в устата на Лебедев характеристика на

съвременността като царство на „мярата“, описанието на мрачната празна къща на Рогожин.

Давайки в романа критическо изображение на руската следреформена действителност, Достоевски показва, че в гърдите на стотици и хиляди „унижени и оскърбени“ тлее протестът против несправедливите условия на живот, но се проявява по различен начин. С това е свързана психологическата драма на Настасия Филиповна. Надарена с необикновена красота и ум, Настасия Филиповна съзнава своята вътрешна чистота, своето превъзходство над повечето обкръжаващи я хора от дворянско-буржоазна среда. Тя се стреми страстно към нравствено възраждане, мечтае да почне нов живот. Но вярата на Настасия Филиповна в себе си е подкопана от униженията, които е преживяла. Дълбоко в душата си тя не може да се освободи от мнението, което има за себе си: пропаднало, завинаги осакатено същество. Тази борба, която се води в съзнанието на Настасия Филиповна, е и причина за трескавото ѝ мятане между Мишкин, за нея символ на нравствена чистота, и Рогожин, събирането с когото ѝ се вижда краен израз на морално унижение.

Протест против социалното неравенство и унижаване на човешката личност звучи също и в изповедта на Иполит, у когото този протест взема формата на индивидуалистическо бунтарство. Израсъл сред сиромашия и разврат и осъден на ранна смърт, Иполит се стреми страстно към живота, към щастието и ведно с това изпитва мъчителна завист към околните. Скръбта и отчаянието образуват в него сложна смесица от противоречиви чувства, в която благородните стремежи и любовта към хората се сплитат със злобата, рожба на съзнанието за самотата и безсилието му.

На дворянско-аристократическия свят с безукорното му „лустро“, което крие под себе си вътрешно безсърдечие и пустота, на тържеството на умствената и нравствена „посредственост“, плод на властта на парите, Достоевски противопоставя образа на Мишкин. Князът е израсъл сред деца, в общение с природата, далеч от оная дворянско-буржоазна среда, към която принадлежи по своето рождение; това е и запазило Мишкин от лъжата и фалша. Той е изпълнен с доброта, отзывчивост, съчувствие към хората, независимо от тяхното богатство и съсловно положение. Лакеят на Епанчини и семейството на генерала, Аглая и Настасия Филиповна, Рогожин и

Ганя Иволгин, обиденият от живота Бурдовски и „сгрешилата“ селска девойка Мари са близки на Мишкин, който вижда в тях също такива хора, какъвто е самият той, и е готов да съчувствува на нещастieto им.

Останал още в детинство забравено, самотно и болно дете, князът от личния си опит познава горчивината на страданията, породени от угнетеността и унижението. Това го е направило чувствителен към всички обидени и нещастни. В устата на княза писателят е вложил протест против безчовечното отношение на обществото към престъпника, към падналата жена, към болния, към детето.

В романа ясно са отразени и слабите страни на мирогледа на Достоевски: присъщата му идеализация на смирението и страданието, отричането на революционните начини и средства на борба. В цитираното по-горе писмо до С. А. Иванова от 1 (13) януари 1868 година Достоевски пише, че за висш идеал на прекрасна човешка личност той смята Христос. „Княз Христос“ Достоевски нарича в черновките към романа и своя главен герой: на социалното унижение, на безправиято, на света на користта и тъмните разрушителни страсти князът противопоставя в романа не възмущение, не зов за действие, а смирение и покорност. А. С. Долинин смята, че редица моменти от биографията на Мишкин, за които той разказва в шеста глава от първата част (близостта му към децата, епизодът с Мари), са подсказани на писателя от епизода в евангелието, което отговаря на характеристиката на Мишкин като „княз Христос“ (виж предисловие А. С. Долинина к „Письмам“ Достоевского т. I, М.-Л., 1928, стр. 14).

„Главното социално убеждение на княза е, че икономическото учение за *безполезността на единичното добро* е глупост. И че *всичко това, напротив, е основано на личното*“ — пише Достоевски в черновките към романа („Из архива Ф. М. Достоевского. Идиот. Неизданные материалы“, М.-Л., 1931, стр. 108). Революционните демократи са твърдели, че обществото може да се спаси не чрез „единичното добро“, не чрез филантропията, а само чрез революционната борба на народните маси. А Достоевски зове към морално превъзпитание на личността в духа на религиозните, християнски идеали. Той е отхвърлял революционните пътища и средства на борба.

Два епизода от романа (както обясняват В. С. Дороватовская-Любимова и С. С. Боршчевски) са наситени с непосредствена идейна полемика с напредничавата обществена мисъл от 60-те години и съдържат намеци за конкретни факти от идейния живот на онова време. Единият от тези епизоди, който сам Достоевски в писмото си до А. Н. Майков от 22 юни (4 юли) 1868 година нарича „епизод на съвременни позитивисти от най-крайната младеж“ („Письма“, т. II, М.-Л., 1930, стр. 126) — това е посещението на „мнимия син на Павлишчев“ Бурдовски и неговата група от приятели у Мишкин (ч. II, гл. VII–X). Като ни представя в лицето на Бурдовски и другарите му в карикатурно осветление представителите на демократичната младеж, Достоевски насища целия този епизод с полемически нападки против идеите на революционно-демократичната журналистика от 60-те години, против материализма и атеизма, защитниците на „женския въпрос“, теорията за „разумния егоизъм“ и така нататък. В текста на посочените глави има полемически нападки против „Какво да се прави?“ на Чернишевски, „Искри“ на М. Е. Салтиков-Шchedрин (виж за това по-долу бележките към стр. 281, 286, 308). Сравнявайки Бурдовски и приятелите му с Горски и Данилов, герои от криминалната хроника от 60-те години, Достоевски се стреми да докаже, че материалистическите теории, които са били разпространени сред демократическата част на руското общество, уж биха могли лесно да бъдат използвани за оправдаване на престъплението и водели уж към „разколебаване на мисълта“ сред младежта (тази лъжлива идея Достоевски промъква още в „Престъпление и наказание“).

Друг епизод, наситен с непосредни отгласи от идейната борба на епохата, е сцената, когато Лебедев тълкува апокалипсиса на рождения ден на княза (ч. III, гл. IV). Обявявайки се против научното и „практическо“ настроение на човечеството от XIX век — на което настроение са символ „железопътните линии“ и „каруците, които возят хляб на човечеството“ — Лебедев изказва мнението си по повод спора между А. И. Херцен и В. С. Печьорин, отразен в тяхната преписка от 1853 година [тази преписка за пръв път е обнародвана от А. И. Херцен в „Полярна звезда“ през 1861 година [кн. 6, Лондон, 1861, стр. 259–272; че тази книжка на „Полярна звезда“ е била четена от Достоевски в Дрезден през април 1867 година, се вижда от Дневника на А. Г. Достоевская, 1867 година, М., 1923, стр. 29] и е била вмъкната в

главата „Pater V. Petherine“ на „Былое и думи“]. В своите писма до Херцен В. С. Печьорин, като признава, че буржоазното общество влече със себе си „тирания на материалната цивилизация“ и упадък на духовния живот, прави отгук погрешния извод, че спасение за човечеството.

Не е науката, а религията. В противовес на Печьорин, който в своята критика жа буржоазната цивилизация стои на романтичното становище, Херцен справедливо доказва, че науката, техниката, промишлеността, създавани от буржоазното общество, са най-големите прогресивни лостове за общественото развитие, които ще помогнат на човечеството да се освободи от властта на помещиците и буржоазията. Херцен доказва, че истинските причини за потискане на трудещите се не са науката, техниката и промишлеността, които носят спасение на страдащото човечество, а общественото неравенство и буржоазната собственост.

Като се солидаризира със „самотния мислител“ Печьорин, Лебедев се изказва в романа против Херценовата апология на научното знание. Също като Печьорин Достоевски защитава чрез устата на Лебедев религията като необходима основа на обществения живот (виж В. С. Дороватовская-Любимова, Достоевский и шестидесятники, в сборнике „Достоевский“ труды ГАН, М., 1928, стр. 27–33; С. С. Борчевский, Щедрин и Достоевский, История на идейной борби, М., 1956, стр. 164–173 и 216–220).

Изобщо „Идиот“ е от тези романи на Достоевски, които са особено богати с непосредни отгласи от събитията на обществения живот. В разговори между героите тук се обсъждат редица теми, добили остра злободневност през втората половина на 60-те години (новите съдебни наредби, появили се като последица от съдебната реформа през 1864 г. — създаване на съд със съдебни заседатели, адвокатура, публичност на делата и така нататък; нарастването броя на престъпленията и усложняването на техния характер; усиленият растеж на акционерните дружества и на банките, на лихварството; смъртното наказание и така нататък). По-често отколкото в предишните си романи авторът се намесва непосредно в действието на „Идиот“ със своите коментари: така трета и четвърта част на романа започват със специални встъпителни глави, написани под формата на авторски отстъпления. Тук се излагат възгледите на Достоевски за

съвременния обществен живот, неговите идеи за задачите на романиста, за типичността на характерите, изобразявани в романа, и така нататък.

Ала наличността на авторското гледище се чувства в „Идиот“ не само в тези специални глави, коментиращи за читателя текста на романа. И на други страници на „Идиот“ Достоевски се явява не само като художник, но и като мислител и проповедник. В устата на Мишкин и някои други лица (Лебедев, генералшата Епанчина, Евгений Павлович Радомски) в много епизоди са вложени идеи, мнения и преценки, на които можем да намерим близки паралели в писмата на Достоевски от 60-те и 70-те години, а също така и в неговата публицистика.

Такива донякъде са критичните бележки на Евгений Павлович за либералите, с които се съгласява и князът (ч. III, гл. I.). Евгений Павлович и Мишкин рязко критикуват руския помещишки либерализъм. Но правейки това, противно на историческата истина, те отъждествяват „либералите“ и „социалистите“, като приписват и на едните, и на другите безразличие към народа и твърдят, че нацията „няма да признае нищо от това, което са направили помещиците и семинаристите“. Посочените мисли на Евгений Павлович и Мишкин са отзвук от настроенятия на Достоевски, които са отразени в неговите писма от 1867–1868 г. г. до А. Н. Майков и Н. Н. Страхов, съдържащи редица нападки против либералите и демократите от 60-те години („Письма“, т. II, стр. 27–28, 31–32, 47 и други).

Заключително звено във веригата от многобройни идейно-философски обобщения и отстъпления, минаващи през целия роман, е речта на княза в салона на Епанчини (ч. IV, гл. VII). Тук за пръв път е набелязан целият основен комплекс от обществено-политически и философски идеи, характерен за последния период от творчеството на Достоевски.

Зачеквайки в речта си темите за Русия и Европа, за народа и висшите класи, за католицизма и социализма, князът осветлява всички тези въпроси в духа на реакционните „почвенически“^[1] идеали на Достоевски. Мишкин доказва, че европейското общество още в средните векове е загубило „нравствената власт на религията“, която според Достоевски е необходимата почва за обществения живот. Оттук и стремежът да се обединят хората чрез „меч и кръв“, който стремеж

според твърдението на писателя минава като червена нишка през цялата история на западноевропейската цивилизация. Като отрича разликата между насилието на потисниците над потиснатите и революционното насилие, което служи за освобождаване на народните маси от властта на потисниците, Достоевски твърди, че уж социализмът бил далечен потомък на римския католицизъм, тъй като и двата признават ролята на насилието в историята. На борбата на класите и на революцията писателят чрез устата на Мишкин противопоставя зова към „самоусъвършенствуване“ на господстващата класа, най-реакционната славянофилска утопия за единение между самодържавието и народа, между потиснатите и потисниците. Достоевски високо цени историческата роля на Русия и мечтае руският народ да помогне на другите народи за постигането на общо щастие, но твърди, че към това щастие води не революцията, не социализмът, а разпространяването на идеалите на православната църква.

Реакционно-утопическата система от възгледи, изразена в речта на Мишкин, се е развила по-нататък в „Дневник на писателя“ и широко се е отразила в романите „Бесове“ и „Братя Карамазови“.

След като завършил през януари 1869 година работата си над „Идиот“, Достоевски изпитвал чувство на силно незадоволство. „Не съм доволен от романа; той не изрази и една десета част от онова, което исках да кажа, макар че все пак не се отричам от него и си обичам неуспялата ми досега мисъл“ — пише той на С. А. Иванова на 25 януари (6 февруари) 1869 г. („Письма“, т. II, стр. 160). Отбелязвайки недостатъците на романа, Достоевски пише на С. Иванова на 8/20 март 1869, че „толкова“ е сърдит зарад тях на себе си, та му иде „сам да напише критика срещу себе си“ (пак там, стр. 175).

Въпреки всичкото си незадоволство от романа в писмата си Достоевски горещо защитава творческия си метод, основан върху съчетание на наблюдение и интуиция, и „реалността“ на своя главен герой.

Признавайки, че образът на Мишкин и много събития в романа имат донякъде „фантастичен“ характер, Достоевски доказва, че тази тяхна особеност е тясно свързана с „фантастичния“ характер, присъщ на самия живот на руското общество от описвания период. „Мигар моят фантастичен Идиот не е реалност, и то най-обикновена! Та тъкмо

сега сигурно ги има такива характери в нашите откъснати от земята слоеве на обществото — слоеве, които наистина стават фантастични. Но няма какво да говорим! В романа много неща са написани набързо, много са разтегнати и не са сполучливи, но има и някои сполучливи. Аз държа не за романа, а за идеята си“ (писмо от 26 февруари (10 март) 1869 — пак там, стр. 170).

Откъсването на висшите класи и на образованата част от обществото от народа, според писателя, се е отразило губелно на целия техен умствен живот, като е породило характерните за него черти на призрачност и „фантастичност“ и е сложило върху неговите прояви болезнен, нездрав отпечатък. Оттук и необходимостта за писателя да рисува сложни, противоречиви, навремени „фантастични“ характери, към които Достоевски причислявал не само такива лица от своя роман, като Настасия Филиповна, Рогожин или Лебедев, но и самия Мишкин.

Въпреки „недостатъците“, съзнавани от писателя, той е ценял високо замисъла на „Идиот“. За това свидетелствува много по-късно едно писмо до А. Г. Ковнер от 14 февруари 1877 година. „Вие правите преценка на моите романи... — пише в него Достоевски. — Хареса ми, че отделяте като най-добър от всички «Идиот». Представете си, тази преценка съм чувал вече около петдесет пъти, ако не и повече. А книгата всяка година се купува и дори от година на година все повече. Споменах сега за «Идиот», защото всички, които са ми говорили за него като за най-добро мое произведение, имат нещо особено в устройството на своя ум, което винаги ме е учудвало и ми се е харесвало“ („Письма“, т. III, М.-Л., 1934, стр. 225–256; ср. също „Воспоминания А. Г. Достоевской“, М.-Л., 1925, стр. 125).

Първите отзиви за „Идиот“, станали известни на Достоевски, са отзивите на приятелите му Н. Н. Страхов и А. Н. Майков. И двамата са побързали да дадат отзивите си в писма до Достоевски в отговор на въпросите му за впечатлението им от романа. Н. Н. Страхов е оценил високо началото на романа, в което не е намерил „никакъв недостатък“. („Шестидесятые годы“. Материали по истории литературы и по общественному движению, изд. АН СССР, М.- Л., 1940, стр. 258–159, 262.) В края на февруари 1868 година Майков пише на Достоевски, че романът има „успех“, събужда „интерес“ и „внимание“ в кръга на общите им петербургски приятели. Но скоро

след това, в писмо от 14 март, Майков прави на Достоевски ред критически бележки, като го кори за „фантастичното“ осветляване на много събития в романа. „Прочетох втората половина от първата част на «Идиот» във февруарската книжка — пише Майков. — Ето какво ми е впечатлението: ужасно много сила, гениални проблясъци (например, когато удрят на Идиота плесница и това, което той казва, и разни други), но в цялото действие има *повече възможности и вероятности, отколкото истини*. Ако искате, най-реално лице е Идиот (ще ви се види странно, нали?), а другите като че ли живеят във фантастичен свят, върху всичките има някакъв изключителен, макар и силен, но фантастичен блясък. Четеш го като упоен и в същото време не ти се вярва. «Престъпл[ение] и наказ[ание]», напротив, като че ли уяснява живота, след като го прочетеш, сякаш по-ясно виждаш живота... Но пък колко сила, колко прекрасни места! Колко добър е Идиот! А и всички лица са ярки, пъстри — само че осветени от електрическа светлина, при която най-обикновеното познато лице, обикновените багри получават свръхестествен блясък и ти се иска като че ли наново да ги разгледаш... В романа има осветление като в «Последния ден на Помпей»; и хубаво, и интересно, донемайкъде интересно, увлекателно) — и чуждо!“ (Ф. М. Достоевский, „Письма, т. II, стр. 413 и 419.)

В следващите си писма До Достоевски Майков също така отбелязва «майсторството на великия художник», проявено от писателя, и изразява увереност, че «прозираната» от него идея на романа е «великолепна». Но в същото време Майков повтаря в тях още по-определено укора си за «фантастичните лица», изричайки този укор от името на читателите на романа (пак там, стр. 426; «Достоевский, Статии и материали», Л., 1925, стр. 351).

За успеха, който е имала първата част на «Идиот» сред читателската публика, свидетелствува едно писмо до Достоевски на един негов приятел от младини, доктор С. Д. Яновски от Москва от 12 април 1868 година. «... всички, всички до един са във възторг! В клуба, в малките салони, във влаковете (нали съм постоянно на път и ето тези дни току-що се върнах от Тамбов), навред и от всички чуваш само едно и също: четохте ли последния роман на Достоевски? Прелест, просто не можеш да се откъснеш до последната страница» (пак там, стр. 375).

Отзивите на критиката за «Идиот» не са многобройни.

Почти всички вестници (както и хората, които са били в преписка с Достоевски) са се изказали положително за първата част на романа. Рецензентът на либералния вестник «Голос» пише, че съдейки по началните глави, романът «обещава да бъде по-интересен от „Престъпление и наказание“, макар че „страда от същите недостатъци — известна разтегнатост и чести повторения на някакво едно и също душевно движение“. Рецензентът признава, че княз Мишкин е „типично лице“, което в такъв широк размер се среща може би за пръв път в нашата литература», макар че в живота «съвсем не е нещо ново». Ала както се вижда от характеристиката, която рецензентът дава на Мишкин, замисълът на Достоевски не е бил разбран от него. В Мишкин той вижда човек, надарен с «възвишени достойнства на ума и сърцето», но при това лишен от «житейски такт», от способност «да се пригажда към хората и условията», който поради това пакости на себе си и на другите («Голос», 1868, № 47 от 16 февруари).

След «Голос» похвален отзив за новия роман има в «Биржевые ведомости». Авторът на фейлетона «Хроника на обществения живот» пише, че романът «надминава всичко, което се е появило тази година в другите списания в областта на белетристиката. Дълбокият психологически анализ, с който се отличават всички произведения на г. Достоевски изобщо и особено неговото „Престъпление и наказание“, в новия роман стига до върха на съвършенството» (Биржевые ведомости“, 1868, № 46 от 18 февруари; без подпис).

Рецензентът на „Русский инвалид“ А. П-н охарактеризира идеята на „Идиот“ като „много щастлива мисъл, макар и отличаваща се с нещо патологично в себе си“. „Още от първите редове — пише той — всичките симпатии на читателя се насочват към Мишкин... Мъчно е да се отгатне какво ще направи авторът с това оригинално лице, доколко релефно ще сполучи да сравни изкуствеността на нашия живот с непосредната натура, но още отсега може да се каже, че романът ще се чете с голям интерес“ („Русский инвалид“, 1868, № 52 от 21 февруари).

Най-съдържателен от печатните отзиви за първата част на романа бил отзивът на рецензента на „Харьковские губернские ведомости“, който подчертал общественото значение на романа: „Още от първите редове читателят е заинтересуван от разказа и колкото по-нататък чете, толкова повече нараства интересът му. Пред читателя

минават редица наистина живи хора, верни на оная почва, върху която са израсли, на, оная обстановка, в която се е изграждал техният нравствен мир, и при това лица не само от една среда, а от най-разнообразни обществени положения и степени на умствено и нравствено развитие, хора симпатични и такива, в които мъчно можеш да откриеш дори най-слаби следи от човешки образ, и най-после нещастни хора, които авторът рисува с особено майсторство... Във водовъртежа на живота, в който авторът хвърля своя герой, на идиота не обръщат внимание; а когато в стълкновение с него личността на героя се проявява в цялата си нравствена красота, впечатлението от нея е толкова силно, че съдържаността и маската падат от действащите лица и ярко проличава нравственият им мир. Драматичният ход на събитията се развива около героя и при неговото дейно участие. Мъчно е въз основа само на една част от романа да се съди какво е намислил авторът да направи от своето произведение, но ясно е, че романът му е замислен нашироко, най-малко този тип на непрактичен като дете човек, ала с цялата си прелест на истина и нравствена чистота в такива широки размери за пръв път се явява в нашата литература“ („Харьковские губернские ведомости“, 1868, № 41 от 18 април. Подпис: „К“).

Само В. П. Буренин в поредицата си статии по журналистика в „С.-Петербургские ведомости“ намерил романа за „най-несполучливо“ произведение на Достоевски. Буренин преценил романа като „белетристична компилация, съставена от множество глупави лица и събития, без всякаква грижа поне за някоя художествена задача“. Укорявайки Достоевски, че главните му герои са „анормални сред обикновените хора“, Буренин — още близък по това време на демократическия лагер — взел под своя закрила съвременната младеж, чиито стремежи Достоевски искал според критика „да опозори“. Характерите на младежта, изобразена в „Идиот“, пише Буренин, са „истинска рожба на субективната фантазия на романиста“ и „трябва само да се съжالياва за нещастното настроение на тази фантазия“. Отрицателно се изказал Буренин и за фантастичните елементи в стила на „Идиот“, като осъжда „неестествеността и приказността“ на някои положения и сцени, които имат характер на „фантасмагория“ („С.-Петербургские ведомости“, 1868, № 53 от 24 февруари; № 92 от 6 април и № 250 от 13 септември; подпис „З“).

Ако първите глави на романа са били посрещнати във вестниците с одобрение, следващите части не са били оценени от съвременната критика. След като е било завършено печатането на романа в „Русский вестник“, за него не е имало обобщаващи критически отзиви.

Това мълчание на критиката се обяснява със сложната обществена и литературна позиция на Достоевски: изобличителната сила на романа се чувствувала от либералната и консервативната критика и я е смущавала; в същото време моралистичните и религиозни идеи на Достоевски, отразени в „Идиот“, нападките на писателя върху демократичната младеж и полемиката му с идеите на революционните демократи от 60-те години са спъвали прогресивната и демократична журналистика да оцени силните страни на романа.

Известни затруднения, както се вижда от дадените по-горе отзиви, критиката е изпитвала и при анализиране стила на „Идиот“: съчетанието в романа на реалното с фантастичното, отбелязано от почти всички съвременници, е предизвикало възражения на значителна част от критиката.

Мълчанието на критиката и противоречивите читателски отзиви, в които изразите на интерес и възхищение са се сблъскали с възражения и укори за невероятност (за което е писал Майков на Достоевски), са огорчавали много писателя. Те са го накарали в писмата си от 1869 г. да говори много пъти за „неуспеха“ на „Идиот“. Достоевски се надявал, че Страхов ще излезе с критическа преценка на романа, но въпреки обещанията си Страхов се е отказал от написването на критическа статия. „С неуспеха“ на романа се обяснява и това, че Достоевски е бил принуден да отложи издаването му в отделна книга до 1874 г.

Недоволството си от оценката на „Идиот“, дадена от съвременната критика, Достоевски е изразил в записната си тетрадка от 1876 г. „Мене винаги ме е поддържала не критиката, а публиката — пише той тук. — Кой от критиците знае края на «Идиот» — толкова силна и неповторена в литературата сцена. А пък публиката я знае.“. (Централен държ. архив за литература и изкуство, ф. 212, оп. 1, ед. хран, 16; записна тетрадка № 12.)

За пръв път „Идиот“ е бил оценен както трябва в печата от М. Е. Салтиков-Шчедрин. В анонимна рецензия за романа на Омулевски

„Светлов, неговите възгледи, характер и дейност“ („Крачка по крачка“), поместена в „Отечественные записки“ (1871, №4, стр. 300–308), Щедрин със забележителна дълбочина разкрива идеята на „Идиот“, като в същото време характеризира силните и слаби страни на таланта на Достоевски, проявени от писателя в този роман, „По дълбочина на замисъла, по широта на задачите от нравствения мир, които разработва — пише Щедрин, — този писател заема у нас съвсем особено място. Той не само признава законността на интересите, които вълнуват съвременното общество, но дори отива подалеч, навлиза в областта на предвижданията и предчувствията, които съставят целта не на непосредните, а на най-далечните търсения на човечеството.“ В доказателство на това Щедрин се позовава на романа „Идиот“, в който Достоевски е направил „опит да изобрази тип на човек, стигнал до пълно нравствено и духовно равновесие“.

Щедрин пише, че пред задачата, която си е поставил за разрешение Достоевски, до известна степен „бледнеят всевъзможните въпроси за женския труд, за разпределението на богатата, за свободата на мисълта“... „Това — пише сатирикът — е, така да се каже, крайната цел, поради която дори най-радикалните решения на всички останали въпроси, които интересуват обществото, изглеждат само междинни станции.“ Ала в същото време Щедрин с горчивина посочва крещящото противоречие, намерило място в „Идиот“, както и в други произведения на писателя. „И какво става? Въпреки лъчезарността на подобна задача, която обхваща в себе си всички преходни форми на прогреса, г. Достоевски — пише Щедрин, — без ни най-малко да се стеснява, веднага сам подкопава делото си, като показва в позорен вид хората, чиито усилия са всецяло насочени натам, накъдето, изглежда, е насочена и най-заветната мисъл на автора. Празните подигравки над така наречения нихилизъм и презрението към вълненията, причините за които винаги остават неизяснени — всичко това изпъстря произведенията на г. Достоевски с петна, които съвсем не са свойствени за него, и наред с картините, които говорят за висока художествена прозорливост, създава сцени, които доказват някакво вече твърде непосредствено и повърхностно разбиране на живота и неговите явления“ (Н. Щедрин) М. Е. Салтыков (Полн. собр. Соч., т. VIII, М., 1937, стр. 438).

Щедрин изказва по този начин мисълта за много тясната връзка между въпросите, които са вълнували напредничавата част от руското общество, и художествените търсения на Достоевски.

Тъкмо напредничавата руска революционна и социалистическа мисъл горещо се е стремела да намери пътищата към такъв обществен строй, който трябва да създаде условия за свободно и хармонично развитие на човешката личност. Нападайки гневно и несправедливо революционерите от 60-те години, Достоевски (както правилно посочва Щедрин) се е отказал да признае за реален оня единствен път, който само е могъл да доведе до действително осъществяване мечтата за хармоничното развитие на личността и на обществото.

Щедрин е смятал „Идиот“ за „най-доброто произведение на Достоевски“. Това той е казвал на Л. Ф. Пантелеев, който предава следния устен отзив на сатирика за „Идиот“: „Това е гениално замислена работа; в нея има поразителни места, но не по-малко са и лошо написаните и някак претупани пасажи“ (Л. Ф. Пантелеев. Из воспоминаний прошлого, книга вторая, СПб, 1908, стр. 156).

Високо е ценял „Идиот“ и Лев Толстой. Писателят С. Т. Семьонов разказва, че в отговор на бележката на един свой познат, че има прилика между образите на княз Мишкин и цар Фьодор Йоанович в пиесата на А. К. Толстой, Лев Толстой казал: „Това не е вярно, капка прилика няма нито в една черта...“ Според оценката на Л. Н. Толстой Мишкин е „брилянт“, който струва за оня, „който обича брилянтите“, хиляди и хиляди (С. Т. Семьонов, Воспоминания с Л. Н. Толстом, СПб, 1912, стр. 82).

„Идиот“ е от онези произведения на Достоевски, които най-често са били преработвани за сцената (списъка на дореволюционните сценични преработки на „Идиот“ виж в изданието „Достоевски“, еднократен вестник на руското библиологично дружество, П., 1912, стр. 29). Първите постановки на „Идиот“ са представени в Москва в Малий театър на 11 октомври 1899 година и в Петербург в Александрийския театър на 4 ноември същата година. И в двата театъра „Идиот“ се е давал по една и съща инсценировка на В. Крилов и С. Сутугин, за литературните достойнства на която тогавашният печат единодушно се е изказал отрицателно (списък на рецензиите за тези постановки виж в книгата: „Музей памяти Феодора Михайловича Достоевского в имп. Росийском историческом музее. 1846–1903.

Съставила А. Г. Достоевская“, СПб, 1906, стр. 308–311). Главните роли са се изпълнявали в Москва от: Ермолова (Настасия Филиповна), Яблочкина (Аглая), Василиев (Мишкин), Падарин (Рогожин), Садовеки (Фердишченко), Макшеев (генерал Иволгин); в Петербург: Савина (Настасия Филиповна), Комисаржевска (Аглая), Аполонски (Мишкин), Далски (Рогожин). Варламов (Фердишченко), Медведев (генерал Иволгин), Юриев (Ганя).

Измежду следващите изпълнители на главните роли в инсценировките на „Идиот“ трябва да споменем Н. Н. Ходотов и Л. М. Леонидов (княз Мишкин), В. Н. Пашенная, Е. Н. Гоголева, Е. И. Тиме (Настасия Филиповна), Степан Кузнецов и Кондрат Яковлев (Фердишченко).

Първите преводи на „Идиот“ на чужди езици (английски и датски) са излезли през 1887 година. В 1889 година е излязъл немски превод, а в 1902 година — италиански.

[1] Почвеничество — течение в руската литература през 60-те години на 19 век, близо до народничеството и славянофилството. — Б.пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.